

Egy modern teizmus és bizonyos nehézségek a vallás gyakorlásában.

I.

Mérhetetlenül nehéz a vallás gyakorlatát a modern vallásbölcselethez alkalmazni. A keret, amelyről a világegyetem új koncepciója gondoskodik, kolosszális az emberi értelem minden felfogó képességén túl. Tényleges és hihetetlen kitágulása millió fény-évek értelmében ismeretes. A megismert legszélsőbb határig megérthető az intelligencia manifesztációja, egy kozmikus gondolkozó igazgatása. De ez a megismert kiterjedés reánk nehezedő. Ezt ellensúlyozni kellett a lehetőségek szerint azáltal, hogy a képzeletet egy más irányba, a végtelen kicsiny felé tereljük és a törekvés által, hogy a legmesszebbmenőleg elképzeljük az atomanalízisbe tartozó implikációkat. Meg kell próbálnunk méltányolni a Kozmikus-gondolkozó tényleges jelenlétének a fontosságát még a mi agysejtjeink és szívveréseink atom-strukturájának az igazgatásában is. Rendkívül nehéz, hogy a Kozmikus-gondolkozó távolságának érzése ne uraljon bennünket, mégis meg kell próbálnunk legmesszebbmenőleg a távolságot másodrendűvé tenni a permanenciával szemben. A gondolatot állandóan ismételnünk kell, hogy az Univerzum-lélek nem olyan távoli az emberi lélektől, hogy ne érdekelné az, sem hogy (tényleg) ne érdekelhetne, hogy kapcsolatot vegyünk fel vele.

Továbbá minden lehető valóságot meg kell adnunk a nagy Lélek lelki hasonlóságának. Amikor képzeletünket szárnyakra bocsátjuk, hogy elképzeljük a Legmagasabb Eszményiség erkölcsi és lelki kiválóságát, a legtöbbet kell tennünk, annak megvalósítására, hogy képzeletünk nem eltávozik, hanem ténylegesen a felé halad, ami való, éltető, lelki és eszményi minden felül, amit elképzelni tudunk, de beleesik a mi közvetlen lelki élményünkbe. A végtelen eszményi jelenlét nem távoli, hanem intim jelenlét, ott van a mi legbensőbb gondolatunkban és legmélyebb érzéseinkben.

Felállítani önmagunknak erős meggyőződésekkel annyira tisztán és egyszerűen, mennyire csak lehet, egy segítség és mégis hosszú időn át a világ nehézségeket fog találni ezek gyakorlásában. Egy modern teista tudja, hogy mily nehéz egy modern Istenfogalom gyakorlatba való átvitele, noha a vallás olyasvalami, amit gyakorolni kell. A teológia egy szisztématis elrendezése emberi gondolatainknak Istenről. Egy modern teológia, tehát, nélkülözhetetlen egy modern vallás számára, de a vallás szakadatlan gyakorlata annak, amit hiszünk s az ily gyakorlat még a legvilágosabb hittel is nehéz, amikor a hit annyira eltávolodott a hagyományos felfogástól.

Például, „Szeresd a te Uradat, Istenedet!“ Hogyan tudjuk megtenni? Hogyan lehetséges a korunk felfogása szerinti Istent szeretni? Még mindig érezzük a diadalmas egyszerűségét a két nagy lelki principiumnak, melyekre Jézus legfőbb hangsúlyát helyezte. „Szeresd a te Uradat, Istenedet és szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.“ Valóban azonban a régi egyszerűség oda lett. Hogyan szerethetünk egy végtelen lényt? Még a puszta gondolata is fantasztikusnak látszik.

Láthatjuk, hogy a múltban az ilyen szeretet nem járt nehézségekkel. Az ókori Izrael vallásában a szeretet nem jelentette a szív vonzalmát; lojalitást jelentett. „Ne legyenek te néked én előttem idegen Isteneid,“ az első a tíz parancsolat közül. Az igazság az, hogy az ókori világ Istenei nem voltak szerető Istenek. Csak Izrael későbbi és nagyobb lelki géniuszainál mutatkozik a szív visszhangjának némi jele. Azonfelül, amíg Isten nagy volt a felfoghatóság lehetőségein túl, (e gondolat nagyszerűen van kifejtve a Jób könyvében), ez a nagyság nem annyira a lényének, mint hatalmának és bölcsességének kiterjedése volt. Isten maga egy terjedelmesebb ember volt egy sajátosan speciális lakóhellyel. Ez volt az Istenről való felfogás Jézus idejében. Jézus azonban az ő mély lelki meglátásával Istent úgy fogta fel, mint a minden földi ember-gyermek Atyját. A nagy parancsolatokat a szív visszhangjával frissítette fel. A János Levelének szerzője egy nagy lelki meglátás másik embere volt. „Az Isten szeretet és aki szeret, Istenben marad és Isten őbenne.“ Csak az az ember szeretheti Istent, aki szereti embertársait, s az író Isten tényleges szeretetét értette ezen.

James tanár „A vallásos tapasztalat különféleségei“ című könyvében a misztikus Isten-szeretet számos és nagyon érdekes példáit hozza fel. Még ma is az emberek egy nagy tömege Istent

egy terjedelmesebb embernek gondolja. Úgy gondolom, hogy M. Arnold volt, aki kijelentette, hogy az ő korában az Istenről való felfogás az átlag angol ember értelme szerint, egy hatalmas angol egyházi férfiú, fehér köppenben. A hagyományos gondolkodás szempontjából Isten nem volt olyan távol, hogy őt el ne lehetett volna érni egy szerető lélekkel. Az Isten szeretete vallásos kötelességnek fogadtatott el és az emberek hitték, hogy vallásos gyakorlataikban betöltötték azt. A szó nemesebb értelmében sok nagy léleknek sikerült ez. Azok részére azonban, akiknek gondolatait a tudomány modern revelációi befolyásolták és alakították, elődeink Istene, úgy látszik, elveszett a pusztá mérhetetlenségben.

Két általános tévedés növelte a nehézségeket. Természetszerűleg kísértésbe esünk, hogy eltulozzuk a pusztá nagyság fontosságát s hasonlóképpen, hogy elveszítsük a lélek Istenét a végtelen erő koncepciójában. Ismételten emlékeztetnünk kell magunkat arra, hogy a körvonal kiterjedése nem jelent speciális nehézséget, különösen, ha a végtelen immanenciájának a gondolatához ragaszkodunk. Továbbá a végtelen személyiséget nem nehezebb felfogni, mint a végtelen erőt. Állandóan szem előtt kell tartanunk, hogy a végtelen személyiséggel nem mint egy valahová helyezett terjedelmesebb ember-isten formájával és körvonalával kell, hogy dolgunk legyen, hanem, mint az intelligencia és erkölcsi akarat kozmikus attribútumaival, a létezés legmagasabb eszményének lelkiiségével és ennek a lelkiiségnek az immanenciájával. Állandóan szem előtt kell tartanunk, hogy mi erkölcsi és lelki lények vagyunk, egy erkölcsi és lelki rendben, hogy ebben a végtelen lelkiiségben élünk, mozgunk és létezünk. Szem előtt tartani az ilyen koncepciókat annyi, mint vallásunknak a modern nézőponthoz való alkalmazkodását végrehajtani. Mégis segítenek-e bennünket ezek „a mi Urunkat Istenünket szeretni?”

II.

A vallás a tapasztalat tárgya kell, hogy legyen és a tapasztalat néha megvilágosítja gondolatunkat. Tegyük fel egy percig, hogy egy gyermek szempontjából gondolkozunk. Egy gyermek egyszer felcsodálkozván az esti tiszta csillagos égre, mondta: „Mama, én tudom, hogy mi teszi azt olyanná. Az Isten fölébe kerül s át-ragyog rajta!” A lényeges gondolat itt megtámadhatlan. Idézd fel ezt a gondolatot, amikor csendben lehetsz s alkalmazni tudod éle-

ted éltető tapasztalataira és a világera s lásd meg, hogyan működik.

Mind gyermekek vagyunk a Végtelennel szemben. Mértékeink kiterjednek, amint felnövünk s hasonlóan a világ mértékei is, amint az felnőtt. Mégis, ha valamelyikünk az intellektuális gög lázába esik, amint a mértékei kiszélesbülnek, nagyon szükséges, hogy emlékeztessék, hogy ő még mindig egy gyermek. Sir I. Newton bevallása szerint, úgy érezte magát, mint egy gyermek, ki kagyló teknőket gyűjtöget egy végtelen tengerparton. Így, tehát, mint gyermekek, induljunk el a gyermek meglátásával: „Az Isten fölébe kerül s átragyog rajta“.

Valaki szerint, „A szeretet a hasonló lelkek közösségében áll“. Próbáljuk meg közelférközni a sugallathoz, amely a hasonló lelkek egyesülésében van, kiket a hasonlóság érzete vonz egymáshoz. Emberi viszonyainkban vonzódunk a szeretet tárgyához, a látható tárgyhoz, amely szeretetre méltó; milyenek az apák, anyák, testvérek és nővérek, barátok, feleségek, férjek és gyermekek. Látjuk őket és szeretjük. A vallásunkban vonzódást érzünk a Láthatatlan eszmény, annak hasonlósága s szeretetreméltó eszménye iránt úgy, amint mi azt értelmünkkel elképzeltük. Mégis mennyire különböző ez, mondjuk önkéntelenül azon (visszahatástól), amelyet mi, mint emberi lények egyik a másikára gyakorolunk. Természetesen különböző, de nem oly teljesen hasonlótlan, amint mi azt gondolhatjuk.

Az igazság az, hogy az emberi viszonylatainkban a szeretet tárgya (az akit szeretünk) ténylegesen nem látható. Csak annyira ismerős, mint amennyire a külső életben megnyilatkozik. Mi a láthatatlan személyt szeretjük, amint az kifejezésre jut a szeretetreméltóságban. Valóságban a benyomásokat szeretjük, amelyeket a láthatatlan személy gyakorol reánk. A vallásunkban úgyszintén a láthatatlan felé vonzódunk a benyomások szerint, amelyeket az gyakorol reánk. Megfélemlítettünk és fölemeltetünk a természet csodái által. Érezzük, hogy Isten amögött van, amit a természetnek nevezünk s keresztül ragyog rajta. Aztán, amint jeleztük, az emberi természetben benne van a láthatatlan egy magasabb kifejezése. Az Isten az emberi természet mögött van és keresztül ragyog rajta, Jézus mögött, a világ szentjei és martirjai mögött és azok mögött az emberek mögött, akiket mi magunk szeretünk. Mindenen keresztül ragyog, mert a lényege mindeniknek a Valóságból fejlett ki. Bármilyen legyen a szeretetnek, igazságnak, jósnak és szépségnek lényege, az isteni lényegből való. Az isteni életből van

az erkölcsi rendben. Bármiből van a gyűlölet, a hamisság, rossz és csunyaság, diszharmóniában van az erkölcsi renddel és az Isten átragyog az erkölcsi rendet áthágó bennük foglalt büntetésekben. Bármilyen legyen az istenietlen, egyenlő a ki nem fejlődött személyiséggel. Bármilyen legyen az isteni, az a kifejlődött személyeké, akik belefejlődtek mindabba, ami szép, jó, igaz és szeretet. És minden tapasztalatunkban azzal, ami szép, szerető, igaz és jó, vonzódást érzünk a Legfelsőbb iránt, amely, úgy érezzük, hogy keresztül ragyog az ilyen tapasztalatokon. Tudósok és filozófusok az igazság keresésében, átlag emberek, nők és gyermekek a vonzalom, szolgálat és kötelesség minden viszonyában birják a visszahatásnak egy parányát a Láthatatlan iránt. A Láthatatlan koncepcióját e tapasztalatok alakítják és az ilyen koncepciókban van valami a „hasonló lelkek közösségéből“, a mélység a mélységet visszhangozza. Ne gondoljunk tehát a Láthatatlan nagyságára, hanem a Láthatatlan jellemvonására. Egészen felfogható az emberi lélekre nézve, indítást érezni egy mély emocionális visszahatás által „Szeretlek oh Úram, erősségem! S minden dolgot és minden személyt, amely manifesztálja lelkedet.“

Itt van a lelki diszciplínának egy pontja. Semmit sem tudunk szeretni emberi vagy isteni parancsra. Gyakorolnunk kell és a gyakorlat eredményre vezet. Jézus szeretett és ismert, — mert több út van az igazsághoz. Nagy hibát követtek el e modern világban azon feltevésben, hogy az értelem az egyetlen út az igazsághoz. Megismerhetünk mindent, amit tudunk az értelemmel, de azután be kell kapcsolnunk a szívet is. Az ókori próféta mondotta: „Keresni fogtok és megtaláltok engem, amikor teljes szívvel kerestek“. Istent a szívben kell keresnünk és ezt a keresést tovább kell vinnünk mindennapi életünkben. Az apostol imígyen kiáltott fel: „Az, aki nem szereti testvérét, aki lát, hogyan szeretheti Istent, akit nem lát“. Az ellenkezője még kézzelfoghatóbb. Az, aki testvérét szereti, valószínűbb, hogy az Istent is szereti. Az emberek néha megállnak az értelem használatánál. Belemérülnek az ön-keresésbe és nem mennek tovább. A szeretet a kulcs, amelyik felnyitja a mélységeket, a végesét és a Végtelenét. Goethe mondotta: „Semmit sem tudunk megtanulni, csak amit szeretünk“, s így a mi lelkünk megáll és habozik a Végtelen előtt, mert életünkben szeretetünk mindig gyöngé.

Valaki, aki szerető életet él, könnyebben képes arra, hogy a láthatatlan ideálját, azaz a szerető ideált megteremtse. Jézus látott egy ilyen ideált. Az egyház beszélt róla, de ritkán értette azt, amit

mondott. A szerető élet természetesen emelkedik fel ehhez az ideálhoz. És az egy menedékhely, egy erősség lesz gyöngeségünk és kétségünk pillanataiban.

Nem tudjuk elég világosan megérteni s megértetni, hogy egy ilyen eszmény a diszciplína, a fejlődés, nevelés és lelki-meglátás ügye. Az emberek borzasztóan különböznek temperamentumban és eredeti lelki adottságban. Továbbá mi mindannyian bírjuk a véges lények félszeit és kétségeit a végtelenségek jelenlétében. Most szó-rakozással, majd az élet gondjaival vagyunk elfoglalva. Sok ember sohasem gondol arra, hogy bármiféle rendszeresség által befolyásoltassa magát, amely lelki természetét aktivitásra sarkalja. Kevesen vannak, akik lelki természetük mélységeibe mélyebbre eveznek, vagy a világ nagy problémáiban messzibbre merészkednek. Az emberiség nagy lelkei azonban bátorítanak bennünket és a mi saját közösségünk és meggyőződésünk kimagasló pillanatai a hasonló Lélekkel olykor-olykor a lelki bizalom és az egyesülés reális érzésének erős alapjait rakhatja le.

III.

Egy modern teista felfogása megkivánja, hogy az Isten gondolata által nyert inspirációk szükségképpen ne vesszenek el ránk nézve, azért, mert a Végtelenség hatása annyira reánk nehezedő. Tovább menőleg meg kell próbálnunk felismerni, hogy a nagyság nem felülmulhatatlan nehézség a hasonló lelkek egyesülésében. Visszahatván az eszményiségekre, amelyeket a világ lelkeségének legnemesebb és legmagasabb kifejezései teremtettek, megközelíthetjük a Láthatatlant, mint a nagy Lelket, a lelkünkben és lelkünkön kívül egyaránt. E Végtelennel szemben egy tiszta vonzódást érezhetünk, mély megérzéssel, melyet nevezhetünk bárminek, az igazság és bizalom, a reménység és biztonság, a hála mély érzésének. Mindez hasonló a szeretethez.

Ha még mindig habozunk egy ilyen mély érzést a szeretet értelmében meghatározni, ha gondolatainknak és érzelmeinknek határozatlansága túl nagy akadályt gördít elénk, két dolgot mondanék. Első sorban, ne próbáljuk megkísérelni a lehetetlent, hanem gondolkozzunk és érezzünk s folytassuk ezt nap-nap után, a létezés legmagasabb Ideáljával szemben; és próbáljuk meg az idealizálásában valahová eljutni a viszonylagosság lelki jelentőségének a méltánylása tekintetében. A Láthatatlannal minden ponton

szembe találkozunk és mindig szembe fogunk találkozni. Nem vonulhatunk vissza és nem gondolhatunk valami másra. Egyszer megköveteli, hogy szembe álljunk vele. Próbáljuk meg találkozni vele olyan páratlanul őszinte gondolatokkal, amilyenekkel csak tehetjük. És emlékezzünk: gyakorlat nélkül nincs eredmény.

Másodsorban szeretném, ha szem előtt tartanók Ch. Summer vallomását. Ő egyszer valami olyasmit mondott, hogy amíg nem tudta megérteni, hogyan lehetséges megvalósítani az első parancsolatot, addig egész életén át engedelmeskedni próbált a másodiknak; hogy szeresse felebarátját, mint önmagát.

Hogyan tudjuk a végtelent szeretni? Talán nem is tudjuk. Talán nem tudjuk, hogyan lehetséges mondanunk: „Szeretlek oh Úram, erősségem.“ Mégis szerethetjük a szavakat, a cselekedeteket, az életet, amelyek visszatükrözik azt, amit mi isteninek nevezünk. Ez az értelemnek egy oly magatartása, mely, érzem, ki kell, hogy elégítse Istent magát, aki ebben az értelemben nem a megelőző idők féltékeny Istene.

A második parancsolatot meg tudjuk tartani őszinteséggel és tisztasággal. Szeretni tudjuk a jót, szolgálni tudunk másokat, lelkesedni tudunk, hogy segítsünk, oda tudjuk adni magunkat az igazságnak és kötelességnek. Élni tudunk a világ legmagasabb jólétéért és lelki életünk legnemesebb meggazdagodásért. Ily odaadás körül összpontosíthatjuk lelkesedéseinket és ha azok nem fejezik ki eléggé önmagunkat azon odaadás értelmében, mely „keresztül ragyog rajtuk“; a szükséges dolgot, legalább részben elértük. Az ily dolgokat szeretve, önmagunkat adjuk nekik és és érettük. S idővel rájöhetünk arra, hogy egy rokonszenves odaadást érezzünk a legfelsőbb Lénnel szemben, amely rajtuk keresztül ragyog.

IV.

Egy második nehézség, a napjainki vallásos meggyőződés gyakorlatával, az intim Jelenvalósággal szemben fennálló belső kapcsolatok formájával és értelmével van. Jézus azt mondta: „Szüntelenül imádkoznotok kellene“. De hogyan tudunk? Hogyan tudunk egy Univerzum-gondolkozóhoz imádkozni és milyen eredményt várhatunk az imádkozástól? Ez újra egy nehézség, mely a modern vallás gyakorlatához hozzátartozik. Ezt nem tudjuk legyőzni az imádkozás céljának és módszerének radikális megvál-

foztatása nélkül. Vallásunk alapjai értelmileg összhangzóak kell, hogy legyenek a világegyetem modern koncepcióival és az ilyen alapokon, hogyan tud a lélek felemelkedni az imádságban? Változás a gyakorlatban nem könnyű, különösen ha a változás a gyakorlatot magát veszéllyel fenyegeti.

Az a vallásos hitünk velejárója, hogy szembe találkozzunk a nagy misztériumokkal, amelyek minden oldalról körülvesznek bennünket és időnként becipelik árnyékukat a mi belső életünkbe. Minden bátor Ideáлизmusunkkal, amely felett rendelkezünk, megpróbáljuk áttörni azokat az árnyékokat. Valószínűleg fájó aggodalmat kell elszenvednünk, valahányszor reánk nehezednek, hogy néhány elem, amely vallásos hitünk körébe került újramagyarázásra, vagy talán teljes lemondásra kötelez. Néha úgy tűnik fel, mintha bármelyik esetben a hitnek magának kellene elvesznie.

Ez a tapasztalat egyaránt nehéz úgy a liberális, mint a konzervatív felfogás számára. Valóban jó néhány liberális érezte a tapasztalatot, mikor még konzervatív volt s leendő liberálisnak találta magát. Először úgy tűnt fel, mintha a legdrágább dolgokat veszítette volna el. A tapasztalat a változás súlyos terhével fenyegette meg. Mégis a legtöbb esetben, merem állítani, hogy amikor a változás megtörtént, úgy érezte, hogy a szíve valóban hit és bizalom egy tágasabb szobájába került. Semmi lényeges nem veszett el.

Amikor a liberális érzi, hogy egy másik változás szükséges, az újra nehéz és lehangoló. Aggodalommal áll szembe vele. Mégis valószínűleg emlékszik, hogy a változás szükségszerűen nem fatális, minthogy az az életben és a dolgok természetében egy állandó elem, s bár annak implikációi újra veszteséget tartalmazni látszanának, a veszteséget el kell fogadni abban a hitben, hogy idővel több haszon, mint veszteség származik belőle. Ha egy másik felfedezés jött létre az igazságról, azt el kell fogadni, mert az az igazság. A veszteség mindig a másik oldalon volt, azoknál, akik láttak, de akik „engedetlenség voltak az égi látomással szemben.” Ez valami, amit a liberális megpróbál észben tartani.

Valami ilyen bevezetés az imádkozás tárgyába még a liberálisok részére is szükséges, mert a régi imádkozások közül sok, amelyik ismerős volt számukra, többé nem használható. Az természetes a liberálisoknak, hogy elsőként legyenek, kik rájönnek a változás szükségességére; s ők az első, kik visszahatnak a világegyetemről alkotott modern nézőpontra s megpróbálnak alkalmazkodni az új éghez és az új földhöz. Egy ilyen alkalmazkodás pél-

dául az imádkozás néhány típusának a határozott eltüntetését parancsolta egy modern teista vallásos tapasztalatából. Ő érzi azonban, hogy oly helyzetben van, melyben az imádkozás szokását megőrzi. Így fejezem ki magam, mert azt sejtem, hogy e szokás jó néhány embernek, akár liberális, akár konzervatív, teljesen odalett vallásos tapasztalatából. Lehet, hogy alkalomszerűen felelevenült a nyilvános istentisztelet formális kifejezéseiben, vagy újra valamilyen nagy krízisben, amikor a megelőző évek szokása az elfeledett mélységekből váratlanul felbuggyan egy emberi kiáltásban az Isten szívéhez. De sok embernél az imádkozás szokása oda lett. Szükséges-e az ilyen veszteség?

A humanista eliminálta az imádkozást. Közülük még azok is, akik filozófiájukban elismerik az idealizmus valamely árnyalatát, érzik, hogy a Világ-lélek oly távoli az emberi tapasztalattól, hogy az nem érdekli s hatással sincs reá. Azok, akik filozófiájukban mehanisztikusok és a világegyetemet, mint egy személytelen erőt fogják fel, természetesen semmi további hasznát nem látják az imádkozásnak. Következésképpen a humanisták, egészben véve, úgy tekintik, hogy a világegyetem közömbös az emberiségre, tehát eliminálták az imádkozás szokását. Bevezették azonban az aspiráció szokását, egy gyakorlatot, amely lelkileg és szellemileg, más szóval lélektanilag mérhetetlen értékkel bír. A tapasztalat azonban az emberi célhoz van kötve; semmi sincs benne a másik célból. Ebből az következne, hogy nincsen semmi, ami szentesíti, vagy megerősíti aspirációikat valami Lelki valóságban. Nincs semmi, ami jelezne valami kozmikus figyelmet az ember belső életét illetően.

Másfelől, a modern teista aspirációjában van egy érzés, hogy van valami a másik célnál. Nem is valami, hanem valaki. Ez onnan van, mert oka van hinni, hogy a megérthető világegyetem egy intelligenciának a kinyilatkoztatása, egy kozmikus Intelligenciájé, „jóval felsőbbrendű, mint a mienk“, de mégis intelligencia, egyetemlegesen igazgatván az érthető, az az, egyetemlegesen immanens, univerzumot a legtávolabb eső napoktól a legközelebb eső agysejtjeink atomjaiig; s tovább, hogy a kozmikus intelligencia egy erkölcsi intelligencia, mint ilyen kinyilatkoztatva belső életünk erkölcsi és lelki természetében is immanens, igazgatván a lelki lény lelki törvényeit, amelyek jelzik, hogy van egy lelki természet, mely törvényeknek nevezett utak szerint igazodik.

Az nem lényeges, hogy a belső Jelenlét érzése miképpen keletkezett az emberi tapasztalatban. Természetesen jött. A legtöbb

ember birja. Azok, akik nem birják, jó lenne ha kultiválnák, mert ezt igazolják és megerősítik a magyarázatok, amelyeket a modern teista indokoltnak lát úgy venni, mint a mindent körülvevő és mindent átható Valóság magyarázatait. Ezekből a teista alapelvekből vonja le ő következtetéseit az imádkozás jellentőségét illetően.

V.

Egy modern teista régóta szembe nézett az imádkozás nehézségével a törvény és rend világegyetemében és rájött arra, hogy többé nincs értelme az imádkozásnak, amely feltételezi a lehetőségét valamely beleavatkozásnak abba a rendbe.

A varázslás kiküszöböltetett az imádkozásból. Az imádság többé nem eszköz, hogy nyomást gyakoroljunk Istenre, hogy azt tegye, amit máskülönben nem volna hajlandó megtenni. A modern értelem többé nem képes megtűrni a régi típusú imát, nem csupán azért, mert nincs semmi értéke a világegyetem modern koncepciójában, hanem, mert az Isten erkölcsi jellemének annyira gyerekes koncepcióit hordja magában.

A modern teista alárendelve érzi magát egy fizikai létezés törvényeinek, melyeknek engedelmeskednie kell s amelyek jelzik, hogy a dolgoknak fizikai természetük van, amivel összhangban kell lennie. Ő alárendelve érzi magát egy lelki létezés törvényeinek is, amelyeknek hasonlóképpen engedelmeskednie kell és amelyekkel harmoniában kell lennie. A legtágabb értelemben, minden szükségérzet egy imádság, de a fizikai szükségletekért a teista nem imádkozik, hanem dolgozik. Engedelmeskedik fizikai természete törvényeinek. Az engedelmisségben összhangba kerül a fizikai természettel és annak erői érette dolgoznak s ő velük dolgozik. A lelki szükségleteiért szintén dolgozni kezd, azokat végzván, amelyeket a lelki létezés törvényei mutatnak, engedelmisségében megteremtén a dolgok lelki természetével egy oly összhangot, melyben az ő erkölcsi és lelki természete kiterjed, megerősödik, nagyobb és nemesebb lesz. Lelki kívánságai közül néhányért azonban „mond imát“. Az ima direkt útja az ő belső élete és a lelki valóság között megteremtendő összhangnak, bizonyos határozott eredmények elérésének.

A modern teistának az imádság a vágyódás egy hangulata. Az imádság ezen koncepciójában egyezik a humanistával. Ha valaha imádsága más egyébnek látszik, azért van, mert a nyelv

szegény kifejezni az imádkozás transzcendens élményét, az emberi lélek vágyát fölfelé és kifelé. A vallás egy művészet. Csak a legmagasabb szimbolumok tudják kifejezésre juttatni a mély érzelmeket, gondolatokat, az imádkozó hangulat szükségéit s ennél fogva a költészet nyelve szabadon használható.

A humanista számára, ismétlem, nincs semmi más cél, csak az emberi; a másik oldalon semmi sincs. De a teistának ott van a kozmikus cél, az isteni cél. Természetes következtetésnek látszik, abból, amit jeleztünk a kozmikus Intelligencia immanenciájával kapcsolatosan, a kozmikus Jelenségtudás elgondolhatatlan közelsége, igazgatván a mi belső lényünk törvényeit úgy, hogy mi ténylegesen képesek vagyunk gondolkozni, vágyódni és „lelkeinket felemelni“.

A kozmikus erkölcsi Intelligencia immanenciájának ily fogalmából lehetetlen nem következtetnem az intelligencia tudatosságára az értelemben végbemenő dolgokkal kapcsolatosan. Noha nincs hang, amely kijelentse e tudatosságot, a következtetés, hogy ott van, észszerű, mint ilyen egy határozott ismertető jele lesz a valóságnak az imában s ok az imádkozásra. A következtetés az, hogy valaki van a másik oldalon. Az imádság, tehát nemcsak egy vágyódás lesz, hanem egyesülés az emberi és kozmikus Intelligencia között. Emberileg kialakul az érzékeny receptivitás hangulata s e hangulat mutatja az imádság belső eredményeit. Az imádkozásból folyó ilyen belső és nem külső eredmények, amelyeket a modern teista hangsúlyoz.

VI.

Dr. Savage mondta egyszer, hogyha egy növényünk lenne, amelynek több világosságra volna szüksége, a sötétségből napvilágra vinnők. Az imája feleletre találna. Nem változtatnók meg a napot, de megváltoztatnók annak a naphoz való viszonyát. Egyenes érintkezésbe hoznók az energia forrásával és az újra éledne. Belső életünk magasztos felemelkedésében nem változtatjuk meg az események irányát a világegyetemben, vagy nem viszünk valamit külsőleg keresztül, ami máskülönben nem történt volna meg. A pillanat terhe és zürzavarából kibontakozva egyenes érintkezésbe jutunk a kozmikus Jelenségtudással. Ujra éledünk. Megújulunk az igazi lélekben. Valami történik, nem tudjuk hogyan, de egy újragazodás van bennünk. Erősebbnek érezzük magunkat, nagyobb

segélyforrásokra eszmélünk reá, a lelki energia szaporodására, egy új bátorságra és bizalomra, a lélek békéjére és az uralkodni tudás érzetére. Ezek az eredmények. Határozott eredmények. Nem jöhetnek a semmiből. Valahogyan számot kell adni róluk. Az imádság számot ad róluk még akkor is, ha nem magyarázza meg azokat. Az imádság volt az ok. Összhangba hozta az emberi lelket a kozmikus Lelkiséggel. Az imádság volt a nyitott csatorna, amelyen keresztül, hogy úgy mondjuk, az eredmények jöttek. Semmit sem csináltunk mágikus uton, de valamit elértünk természetesen. Jobban érezzük és jobban vagyunk. Egyenes kapcsolatban voltunk a lelki Energiával s mint eredmény, mi magunk lelkileg energikusabbak és képesebbek lettünk, hogy azt tegyük, amit szükséges tennünk. Ez egy transzcendentális tapasztalat, amelyet mi csak mechanikai értelemben tudunk leírni. Mint a növény, érintkezésbe jöttünk a forrással. Tapasztaltuk, amit nem tudunk megmagyarázni.

Nem minden embernek van ez a belső tapasztalata abban a formában, amelyben én azt leírtam Valóban lehet olyan, aki egyáltalán nem bír ilyen belső élménnyel. Viszont mások érezhetik, hogy a fenti leírás nagyon gyenge méltánylása egy éltető ténynek és egy kétségbeejtő szükségnek. Amit mondtam, az valóban messze van attól, hogy kimerítő leírását adja az imádság aktusának, de én egy gondolatnál időzöm s ez az, hogyha valaki érzi, hogy érintkezésbe lépik a lelki Valósággal, ki jelen van az ő belső lényében, megerősödöttnek érzi magát. Azt mondhatnám, hogy az eredmények gyakorlatilag elkerülhetetlenek. Lehet, hogy nem fejlődik ki direkt tudatosság egy „erő-átömlesztésről“, de a gondolon keresztül „oh Isten“ megújulás, nyugalom és biztonság érzései jönnek. Ezeket az érzéseket úgy magyarázom, mint az ima-gondolat eredményeit. Egy valakinek a lelke érintkezésbe lépett egy más valakivel. A szükség vagy a gyöngeség, az önkárhozat, vagy a reménytelen megalázkodás érzete elmulni törekszik. Valaki nem tűnik fel többé halálos betegnek; a lélek a meggyógyulás felé törekszik.

Az imádság csaknem univerzális emberi tapasztalat s megnyilvánul a lelki megvalósulás sok színvonalán. Amint Longfellow szépen kifejezte „Hiawatha“ bevezető soraiban:

*„Még a műveletlen ember-keblekben is
Vannak vágyak, törekvések, epedések
A felfoghatatlan jó után;
Gyarló és segélytelen kezük*

*Tapogatózván vakon a sötétben
Megérinti Isten jobb kezét
S megerősítve fölemeltetik.*

Nem sokat számít, hogy napjainkban mennyire lettünk felvilágosultak; a nagy misztériumoknak árnyékai vannak, amelyek végig vonulnak belső életünkön. A legdrágább és legértékesebb dolgokat is magukban foglaló lelki krízisekkel társulnak, melyek előtt a bölcs tudása hiábavaló. Segítségre van szükségünk. És aztán lelkünk mélységeiben:

*„...gyarló és segélytelen kezek
Tapogatózván vakon a sötétben,
Megérintik Isten jobb kezét
S megerősítve fölemeltetnek.”*

Ez több, mint a humanizmus: teista tapasztalat, valakivel a másik oldalon. Ez a léleknek elképzelése, hogy amíg önmagából kiindulva kapcsolatot teremt, a másik oldalon az imája összetalálkozik egy valakivel, aki törődik azzal.

VII.

Minden vágyódás hozhat megerősítést és kibékítő újraigazodást valakinek belső életében, de ha semmi sincs a másik oldalon, ez olyan lesz, mint egy kutató fény, amely felhőbe ütközik. A világosság sugarának vége látókörünkben van. Megállítva, bezárva, megtöretve. A felhő nélkül a világosság sugara vég nélküli a mindent felölelő Valóság által. A semmivel a vágyódásnak a másik oldalán véges, a látókörünkben van. A lélek sugara feltör csupán azért, hogy megállíttassék, bezárassék és megtöressék!? Valakivel a másik oldalon, azonban, feltör egy mindent felölelő Valóság által. Megmérhetetlen lényeg adódik a vágyódáshoz. Ezen keresztül az emberi lélek érzi, hogy egyenes kapcsolatot vett fel a nagy Lélekkel. S ezáltal a belső élet egy hozzáadott többletet jelentő megerősítést érez.

Ha valaki ezt a valóságot látja az imában, látja az imádkozó szokás alakító és megújító befolyását, az istentisztelet fontosságát, mely erősíti az imádkozás hangulatát és akármelyik tapasztalat jelentőségét, amelyik szabályosan fölemel az ilyen han-

gulatokba. Mindenek felett felismeri a fontosságát akármelyik lelki gyakorlatnak, amely megerősíti és megrögzíti a belső élet hajlandóságát, hogy a szükség idejében azonnal a forrás felé forduljon.

Az ilyen gyakorlatok alakító befolyása a gyermekekre nézve felbecsülhetetlen. Az ima természetes a gyermek feshő ideáлизmusának. Kultiválni tudja természetes, önkéntes tevékenységgel, amit későbbi korban csaknem lehetetlen elérni, ha a gyermekkorban elhanyagoljuk. Ez által a gyermekbe belerögződik egy ösztönös hajlam, hogy a későbbi korban barátságos viszonyt érezzen a világegyetemmel szemben. A gyermek fel van ruházva egyszerre azzal a megérzéssel, hogy van valaki, aki törődik vele. Egy mélységes megbizonyosodás épül fel a nagy Lélekkel szembeni intim, személyes viszony ily megérzése által. A misztérium végig seperheti árnyékaival életünket, amint az évek haladnak, de az a megerősítő, belső érzés egykönnyen nem vész el. Véd a gyermekbe tehát a nagy Lélek elképzelhető legszeretetteljesebb fogalmát, — nem tudod eltúlozni a Valóságot. Véd a gyermekbe, hogy igaznak és szeretőnek kell lennie, mert ez a nagy Lélek törvénye a boldogságunkról. Nézz utána, hogy a gyermek gondolatai legyenek körülírva és kifejezve valami egyszerű ima által. Például:

*„Most, midőn elpihenek
Tudom, hogy Isten őrzi lelkemet“.*

Egy ilyen ima körülírja a hangulatot és fokozza a hajlandóságot, hogy a belső élet a nagy Lélek felé forduljon. Ez költemény. Vágyódás. Intim és személyes valóság.

Sok lelki erőforrásunk van. Sok dolog van, ami meggazdagítja és megerősíti belső életünket, ami létrehozza bennünk a lelki kultivációt, ami ellát bennünket világossággal és irányítással. A legnagyobb részben, azonban, ezek közvetett sugarak. Néha szükségünk van, hogy önmagunkat a közvetlen (eredeti) sugaraknak tegyük ki, hogy közvetlen közösségbe kerüljünk a kozmikus forrással és erre az imádság látszik természetes útnak. Jegyzetkönyvemben egy mondást tulajdonítok Tyndallnak, kora vezető tudósai egyikének, amely így hangzik: „Gyakran oktalan, ha nem megvetendő, az imádkozás elmulasztása, mert az imádság tisztultabb formáiban azon diszciplinákat célozza, amelyeket kevesen hanyagolhatnak el erkölcsi veszteség nélkül“.

„A csöndben és bizalomban fog lenni a ti erőitek.“ Az ima

a csöndnek és bizalomnak hangulata. A régi világ néhány kastélyának falain belül néha mély kutakat lehet találni. Ezek az őrséget látták el vízzel, mikor ellenség ostromolta a várat. A forrás-készlet, ha a falon kívül esik, az ellenség zsákmányává lesz, de a falon belüli készlettel, az őrség biztonságban érezte magát. A külső dolgok, melyek kielégítenek, ki vannak téve annak, hogy sok oldalról jövő ellenség zsákmányául essenek, de az élet vízének forrásai felett, melyek a lélek bensejében vannak, nincsen hatalma semmi ellenségnek. Belőlük bármikor erőt és békét (megnyugvást) merithetünk.

Sokszor gondolkodom a nagy lelkekre, kiknek nagysága lelki erejükben van. Olvasom Th. Parker imáit. Olyan sok kezdődik e szavakkal: „Ó, Te Atyja és Anyja a mi lelkünknek!” Kimeríthetetlen lelki energiájának a forrása egyáltalán nem misztérium.

Taylor atyáról, ki egy híres lelkésze volt Sailor's Bethel gyülekezetnek Bostonban, történetek jutnak eszembe. Ott látom most egy szegény otthonban, amint egy koporsó mellett áll. Egy férj és apa halt meg. Feleséget és hat gyermeket hagyva hátra. Mit tud mondani, hogy megvigasztalja a síró anyát és gyermekeket? A nagy-szívű szónok nem tud tüstént hangot vagy szavakat találni, de végül jönnek a szavak: „O, Isten, özvegyek vagyunk!” Egy imát mondott, amely vigasztal, kibékít, megerősít, amely eloszlatja a kétségbeesés fekete felhőit, reménységet és békességet hoz. Az ima jelzi Taylor atya vigasztaló és segítő hatalmának forrását.

Savonarolát látom, amint megjelenik a nagy tömeg előtt Florence főterén. Nincs bátorsága beszélni, míg letérdelve nem imádkozik. Aztán, szenvedélyének bátorsága nem ismer határt.

Olvassuk, hogy Jézus elvonul egy hegyre vagy pusztára helyre, hogy imádkozzék. Neki is szüksége van a lélek felújítására s ezt megtalálja az imádkozásban.

Az imádkozás ilyen eredményeit nem annyira felfognunk, mint tapasztalnunk kell. A természet utjai gyakran tulesnek az értelem határán, de nincsenek túl a tapasztalat bizonyításán. Az imában eredmények érhetők el. A régi imák közül sokat nem tudunk mondani, de az imádkozó szokások, melyek számunkra természetesekek, napjainkban ép oly erősítőek és teremtetők lehetnek. „Diszciplinákra céloznak, melyeket kevesen hanyagolhatunk el erkölcsi veszteség nélkül,” s amelyek az élet természetében gyökereznek.